

УДК 342.951:341.232.1

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Коропатнік Ігор Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри військового права*

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Koropatnik Ihor

Doctor of Juridical Sciences, Full Professor,

Head of the Department of Military Law

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-0493-0710

Бериславська Оксана Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри військового права

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Beryslavska Oksana

Candidate of Juridical Sciences, Docent,

Associate Professor at the Department of Military Law

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-8785-6623

Чепурний Руслан Вікторович

викладач кафедри військового права

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Chepurnyi Ruslan

Lecturer at the Department of Military Law

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0009-0005-5974-5941

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-11-10447

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ
КОМПЕНСАЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ
ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
SOME PECULIARITIES OF CONCLUDING COMPENSATION
AGREEMENTS DURING THE IMPLEMENTATION
OF MILITARY-TECHNICAL COOPERATION**

Анотація. Вступ. Світові практики у сфері торгівлі озброєнням перебувають у постійному розвитку. Не виключенням є і практика застосування компенсаційних (офсетних) договорів, укладення яких зазвичай супроводжує основний контракт на закупівлю товарів військового призначення. У зв'язку з означеним існує постійна потреба у дослідженні аспектів національного правового регулювання цієї сфери, а також виявлення їх деяких особливостей. Таке дослідження може стати основою для подальшого аналізу окремих елементів механізму укладення та реалізації компенсаційних угод, а також для актуалізації відповідних актів національного законодавства.

Мета. Метою статті є дослідження основних положень актів національного законодавства, що врегульовують порядок укладення та реалізації компенсаційних (офсетних) договорів.

Матеріали і методи. Основою для дослідження стали такі матеріали: а) праці українських вчених присвячені дослідженню питань пов'язаних із реалізацією військово-технічного співробітництва України з іноземними державами; б) праці українських вчених, що досліджували сутність офсетних угод; в) положення національних нормативно-правових актів; б) заяви офіційних осіб. Науковими інструментами, використання яких уможливило досягнення нами мети наукового дослідження, постали метод аналізу та формально-догматичний метод. Застосування вказаних наукових методів надало нам можливість, по-перше, виокремити положення актів національного законодавства, що врегульовують порядок укладення та реалізації компенсаційних (офсетних) угод. По-друге, з'ясувати їх зміст та мету, якою керувався законодавець.

Результати. У статті проведено аналіз їх загальних положень, наведено приклади практичного їх застосування, а також наголошено на тому, що на період гії правового режиму воєнного стану законодавець призупинив можливість застосовувати такий механізм. Однак, таке рішення не виключає необхідності здійснювати дослідження цієї усталеної світової практики, що постійно змінюється. Саме тому слід відслідковувати світові тенденції у цій сфері та вчасно наголувати на необхідності актуалізації відповідних приписів національного законодавства.

Перспективи. Означене спонукає нас поглиблювати у подальшому окремі аспекти правового регулювання реалізації офсетних угод: врегулювання такої практики у разі експорту озброєнь з України за кордон, дослідження положень правових актів, що врегульовують порядок отримання/надання компенсацій, у державах з якими Україна активно співпрацює у військово-технічній сфері тощо.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, правове регулювання військово-технічного співробітництва, офсетний договір, міжнародні передачі товарів військового призначення та товарів подвійного використання.

Summary. Introduction. Global arms trade practices are constantly evolving. The practice of using offset (offset) contracts, which usually accompany the main contract for the purchase of military goods, is no exception. In this regard, there is a constant need to study the aspects of national legal regulation of this area, as well as to identify their specific features. Such a study may serve as a basis for further analysis of certain elements of the mechanism for concluding and implementing offset agreements, as well as for updating the relevant acts of national legislation.

Purpose. The purpose of the article is to study the main provisions of national legislation regulating the procedure for entering into and implementing offset (offset) contracts.

Materials and methods. The research was based on the following materials: a) works by Ukrainian scholars on issues related to the implementation of military-technical cooperation between Ukraine and foreign countries; b) works by Ukrainian scholars who have studied the essence of offset agreements; c) provisions of national regulations; and b) statements by officials. The scientific tools used to achieve our research goal were the method of analysis and the formal dogmatic method. The application of these scientific methods allowed us, firstly, to identify the provisions of national legislation regulating the procedure for concluding and implementing offset agreements. Secondly, to find out their content and the purpose pursued by the legislator.

Results. The article analyses their general provisions, provides examples of their practical application, and emphasises that the legislator has suspended the possibility of applying such a mechanism for the period of martial law. However, such a decision does not preclude the need to study this well-established and constantly changing international practice. That is why it is necessary to monitor global trends in this area and to emphasise the need to update the relevant provisions of national legislation in a timely manner.

Discussion. This prompts us to further study in depth certain aspects of the legal regulation of the implementation of offset agreements: regulation of this practice in the case of arms exports from Ukraine abroad, study of the provisions of legal acts regulating the procedure for obtaining/providing compensation in the states with which Ukraine actively cooperates in the military-technical sphere, etc.

Key words: military-technical cooperation, legal regulation of military-technical cooperation, offset agreement, international transfers of military and dual-use goods.

Постановка проблеми. Світові практики у сфері торгівлі озброєнням перебувають у постійному розвитку. Не виключенням є і практика застосування компенсаційних (офсетних) договорів, укладення яких зазвичай супроводжує основний контракт на закупівлю товарів військового призначення. У зв'язку з означеним існує постійна потреба у дослідженні аспектів національного правового регулювання цієї сфери, а також виявлення їх деяких особливостей. Таке дослідження може стати основою для подальшого аналізу окремих елементів механізму укладення та реалізації компенсаційних угод, а також для актуалізації відповідних актів національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових праць таких українських вчених, як Бегма В., Софронов О., Радов Д., Шемаєв В., Попко С., Чепков І. дозволив нам удосконалити своє розуміння сутності військово-технічного співробітництва, а також вкотре переконалися, що обов'язковим елементом такої співпраці є механізм отримання компенсації, який супроводжує міжнародну торгівлю озброєнням та військовою технікою [1; 2; 3; 4]. Водночас особливу увагу ми зосередили на дослідженнях Чепкової К., Мокляка С., Свергунова О., Толочного Ю., які зосередили свій аналіз саме на явищі офсетного договору [5; 6]. Також науковий

доробок у сфері адміністративного права вчених Галунька В., Шопіної І. та Петкова С. надав можливість осмислити адміністративно-правову природу тих приписів, що врегульовують порядок укладення та реалізації офсетних договорів [7].

Метою статті є дослідження основних положень актів національного законодавства, що врегульовують порядок укладення та реалізації компенсаційних (офсетних) договорів.

Матеріали і методи. Основою для дослідження стали такі матеріали: а) праці українських вчених присвячені дослідженню питань пов'язаних із реалізацією військово-технічного співробітництва України з іноземними державами; б) праці українських вчених, до досліджували сутність офсетних угод; в) положення національних нормативно-правових актів; г) заяви офіційних осіб.

Науковими інструментами, використання яких уможливило досягнення нами мети наукового дослідження, постали метод аналізу та формально-догматичний метод. Застосування вказаних наукових методів надало нам можливість, по-перше, виокремити положення актів національного законодавства, що врегульовують порядок укладення та реалізації компенсаційних (офсетних) угод. По-друге, з'ясувати їх зміст та мету, якою керувався законодавець.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом військово-технічного співробітництва є міжнародна торгівля озброєнням, військовою технікою, боєприпасами та іншими оборонними матеріалами. Цей факт відмічається багатьма науковцями, що досліджували вказане явище, а також фахівцями, які залучені до реалізації таких процедур. Саме цьому елементу військово-технічного співробітництва притаманна поширена у світі практика укладання додаткових компенсаційних угод між контрагентами. Суть таких угод полягає у наданні експортером оборонної продукції певних пілг або ж вигід імпортеру зазначених товарів. Такі вигоди можуть надаватися у різний спосіб: дозвіл на ліцензійне виробництво експортованої продукції, надання послуг із її обслуговування, зобов'язання укласти контракт на закупівлю продукції, що виготовляється імпортером тощо. Зазвичай перелік видів компенсацій затверджується урядовими актами держави, що здійснює або планує здійснювати міжнародні операції, предметом яких є торгівля озброєнням.

Важливою деталлю є те, що такі види компенсаційних договорів йменуються також як «офсетні угоди». Як зазначено у колективній монографії «Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання: монографія: Т. 2. Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави»: «Поняття офсет, офсетна угода та офсетна операція виникли при здійсненні зовнішньої торгівлі. Під офсетами, в широкому значенні цього слова, розуміють взаємні економічні вигоди отримані в результаті

торгових угод. Економічне значення поняття офсет пов'язане з такими категоріями, як компенсація, залік, відшкодування, винагорода, отримання вигод. Тому, виходячи з такого широкого тлумачення цього терміна, на сьогодні поняття «офсет» та офсетна угода визначаються в науковій та нормативно-правовій базі неоднозначно» [4, с. 171–172].

Втім, ми хочемо відмітити, що останнім часом все більше науковців зосереджують свої дослідження на питаннях пов'язаних із розкриттям сутності офсетних угод, а отже і визначення такого поняття набуває більш чітких та зрозумілих рис. Доволі вдалим нам здається твердження вчених, що у статті «Компенсаційний (офсетний) договір як інструмент відновлення оборонно-промислового комплексу України» надали власне тлумачення сутності досліджуваного явища: «Офсет — це сучасна практика в міжнародній торгівлі озброєнням і військовою технікою, яка надає можливість імпортерам частково компенсувати (у тій чи іншій формі) свої витрати на такі закупки. Інакше кажучи, під офсетом розуміють спеціальну угоду, у рамках якої експортер бере на себе зобов'язання компенсувати імпортеру узгодженим із ним способом частину витрат, що пов'язані із закупівлею продукції військового призначення, тому такі угоди називають також компенсаційними» [6].

Наведена теза вчених цілком узгоджується із встановленими законодавцем правовими засадами реалізації діяльності, пов'язаної з отриманням певних вигід імпортером товарів військового призначення. Так, головним правовим актом, що врегульовує суспільні відносини у цій сфері є Закон України «Про оборонні закупівлі», яким встановлено легальне визначення таких понять, як «компенсація», «компенсаційний (офсетний) договір», «офсетний бенефіціар» тощо [8].

Також у статті 12 аналізованого Закону містяться загальні правові приписи, дія яких спрямована на врегулювання основних питань щодо одержання Україною компенсацій. Наприклад, зміст частини першої згаданої статті дає нам підстави стверджувати, що умови укладення державного контракту можуть передбачати одержання компенсацій у разі закупівлі товарів не тільки у іноземного суб'єкта господарювання, а і у випадку закупівлі відповідних товарів у іншої іноземної юридичної особи [8]. Як приклад можемо навести закупівлю Міністерством оборони України у 2019 році протитанкових ракетних комплексів «Джавелін» за програмою Foreign Military Sales. Така програма передбачає проведення закупівель озброєння або ж іншої оборонної продукції Урядом США на користь іноземного партнера. Тобто стороною державного контракту на імпорт Україною озброєнь за такою програмою був саме орган державної влади США.

У цьому зв'язку варто відмітити і той факт, що наведена попередньо у якості прикладу закупівля була реалізована протягом 2019–2020 років. На той

час питання отримання Україною компенсацій врегульовувались положеннями Закону України «Про державне оборонне замовлення», що втратив чинність 01 січня 2021 року на підставі абзацу другої частини другої Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про оборонні закупівлі» [8; 9]. Однак, вже чинний правовий акт, що зараз врегульовує питання, які нами досліджуються, містить положення про нерозповсюдження його дії на деякі види закупівель за імпортом через міжнародні спеціалізовані організації, їх представництва, спеціалізовані фонди, підприємства, установи, організації та через програми міжнародних військових продажів, перелік яких визначений Урядом та затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 року № 527. Вказаний перелік містить вже згадану нами програму Уряду США «Міжнародні військові продажі», що свідчить про відсутність встановленої законодавцем можливості отримати компенсацію за закупівлю реалізовану у межах такої програми [8; 10].

Повертаючись до попередньо згаданої аналізованої норми — частини першої статті 12 Закону України «Про оборонні закупівлі», ми можемо відмітити й те, що такий припис носить саме диспозитивний характер, адже його зміст передбачає свободу суб'єкта у виборі варіанта поведінки: отримання чи неотримання компенсації [8]. Водночас вже частина друга цієї ж статті встановлює межу вартості державного контракту на закупівлю за імпортом (5 млн. євро), після якої укладення компенсаційного (офсетного) договору та отримання компенсацій є обов'язковою умовою. Така вимога, на нашу думку, свідчить про важливість існування механізму отримання компенсацій, адже реалізація офсетних угод дає змогу залучати до України кошти або інші вигоди для розвитку власного оборонно-промислового комплексу [8]. Вдалим прикладом застосування такого механізму є укладення офсетної угоди між Державною компанією «Спецтехноекспорт» та турецькою компанією Aselsan, предметом якої стало надання турецькою стороною компенсацій у вигляді запуску виробництва радіостанцій на території України [11].

Втім, ми не можемо стверджувати, що такий механізм завжди вдало реалізовується під час проведення закупівель товарів військового призначення за імпортом. Так, наприкінці 2020 року колишня очільниця Офісу Генерального прокурора Ірина Венедіктова наголосила, що за останні 5 років Україна недоотримала щонайменше 1,5 млрд. гривень у зв'язку з невиконанням вимог законодавства щодо обов'язкового застосування механізму отримання компенсацій [12].

Цікавим є і той факт, що законодавець передбачив можливість неукладення офсетної угоди навіть за умови, якщо сума «первинного» зовнішньоекономічного контракту перевищує встановлені Законом межі. Очевидно, що укладенню офсетної угоди як двостороннього договору має передувати згода обох

сторін щодо виду та розміру компенсації. Однак, недосягнення такої згоди вже ставить під загрозу укладення основного контракту на закупівлю озброєння. В умовах збройного конфлікту та необхідності імпорту озброєння, боєприпасів та військової техніки для забезпечення потреб Збройних Сил та інших військових формувань, загроза зриву таких контрактів є неприпустимою. Саме тому положення частини шостої статті 12 Закону України «Про оборонні закупівлі» передбачають, що офсетні договори можуть не укладатися:

- під час особливого періоду;
- у разі введення надзвичайного стану;
- у разі проведення антитерористичної операції;
- у разі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [8].

Вбачається, що у таких випадках рішення про неукладення офсетного договору приймається Урядом за поданням державного замовника. Прикладом такого рішення є розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 року № 690-р «Деякі питання закупівлі за державним оборонним замовленням». Вказаним актом Уряд дозволив Міністерству оборони України не укладати компенсаційний (офсетний) договір під час здійснення вже згаданої нами закупівлі протитанкових ракетних комплексів у Уряді США [13]. Як ми зауважили попередньо, положення чинного на момент проведення закупівлі Закону України «Про державне оборонне замовлення» не виключали можливості отримання компенсацій у разі проведення закупівлі за програмою Foreign Military Sales. Саме тому на той час у державного замовника (Міністерства оборони України) виникла необхідність або укласти компенсаційний (офсетний) договір, або ж ініціювати процедуру видання Урядом розпорядження про неукладення такої угоди [9].

Звернемо увагу також і на той факт, що важливим актом у сфері врегулювання порядку отримання Україною компенсацій є постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 432, якою затверджено: а) Порядок укладення компенсаційних (офсетних) договорів; б) Офсетні коефіцієнти, що застосовуються для визначення вартості офсетних вимог у галузях національної економіки; в) Види компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами [14].

Так, згаданим Порядком, серед іншого, визначені вимоги як до даних, які мають вказуватися у офсетному договорі (предмет офсетних зобов'язань, їх вартість, графік їх виконання, відповідальність сторін тощо), так і до даних, які мають передбачати офсетні вимоги (вид компенсації, спосіб її виконання, офсетні коефіцієнти та їх розмір тощо). До речі, мінімальний розмір такого коефіцієнту встановлюється на рівні 30% від вартості основного державного контракту,

а його максимальний розмір становить 100%, що фактично означає повне відшкодування експортером вартості контракту [14]. Більше того, у монографії «Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози» зазначається, що у деяких країнах вартість компенсації іноді може перевищувати навіть 100%. Як вказано у дослідженні: «Такі угоди останнім часом стали популярними серед країн, що розвиваються, наприклад у Туреччині, Малайзії, Республіці Корея, Кувейті, ОАЕ та ін. при закупівлях великих партій зброї, які частково фінансуються операціями від зустрічних поставок» [5, с. 26].

Також ми хочемо вказати на те, що сьогодні можливість застосування досліджуваних нами механізмів призупинена законодавцем. Так, положення частини першої статті 30 Закону України «Про оборонні закупівлі» передбачають, що особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану визначаються Урядом [8]. Підпунктом 3 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» визначено, що під час такого періоду державні замовники офсетні договори не укладають [15]. Однак, незважаючи на тимчасову заборону на укладення офсетних договорів, дослідження такого механізму є доволі актуальним завданням, адже вдале його застосування може призвести до розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поширеною у світі практикою, що супрово-

джує міжнародну торгівлю озброєнням, є отримання компенсації за витрачені кошти імпортером таких озброєнь. Такі угоди є привабливими для держав, що купують зброю, адже завдяки їх укладенню та реалізації держава-експортер частково або повністю відшкодовує витрачені покупцем кошти у тій чи іншій формі. З іншого боку такий механізм надає змогу таким державам просувати свою оборонну продукцію у світі. В Україні питання пов'язані із застосуванням таких механізмів врегульовані декількома джерелами: Закон України «Про оборонні закупівлі» та деякими іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

У статті проведено аналіз їх загальних положень, наведено приклади практичного їх застосування, а також наголошено на тому, що на період дії правового режиму воєнного стану законодавець призупинив можливість застосовувати такий механізм. Однак, таке рішення не виключає необхідності здійснювати дослідження цієї усталеної світової практики, що постійно змінюється. Саме тому слід відслідковувати світові тенденції у цій сфері та вчасно наголошувати на необхідності актуалізації відповідних приписів національного законодавства. Означене спонукає нас поглиблено досліджувати у подальшому окремі аспекти правового регулювання реалізації офсетних угод: врегулювання такої практики у разі експорту озброєнь з України за кордон, дослідження положень правових актів, що врегульовують порядок отримання/надання компенсацій, у державах з якими Україна активно співпрацює у військово-технічній сфері тощо.

Література

1. Софронов О. Військово-технічне співробітництво як складова державної політики України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 138–143.
2. Бегма В., Шемаєв В., Радов Д. Нові напрями військово-технічного співробітництва Україна — США. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3–4 (51). С. 76–82.
3. Попко С. Військово-технічна співпраця України та НАТО: теорія, практика (1997–2004). *Проблеми гуманітарних наук*. 2020. № 5/47. С. 450–465.
4. Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання: монографія: Т. 2. Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення воєнної безпеки держави : монографія / І. Чепков та ін. Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2015. 404 с.
5. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози : монографія / В. Бегма та ін.; ред.: В. Бегма. Київ : НІСД, 2011. 352 с.
6. Коропатнік І., Чепкова К. Компенсаційний (офсетний) договір як інструмент відновлення оборонно-промислового комплексу України. *Наше право*. 2023. № 2. С. 63–70.
7. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
8. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX: станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
9. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV: станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
10. Про затвердження переліку міжнародних спеціалізованих організацій, їх представництв, що здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення : Постанова Каб. Міністрів України від 26.05.2021 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2021-п#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

11. «Спецтехноекспорт» підписав новий контракт з Aselsan на поставку радіостанцій для МОУ. *SPETSTECHNO-EXPORT*. URL: <https://spetstechnoexport.com/uk/news/pidvisav-noviy-kontrakt-z-aselsan> (дата звернення: 01.11.2024).
12. Генпрокурор Ірина Венедіктова про роботу спецпрокуратур у військовій та оборонній сфері. *Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері Центрального регіону: офіц. вебсайт*. URL: https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=283740&fp=10 (дата звернення: 04.11.2024).
13. Деякі питання закупівлі за державним оборонним замовленням : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 17.06.2020 № 690-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2020-p#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
14. Про затвердження Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами : Постанова Каб. Міністрів України від 20.04.2011 № 432: станом на 23 лют. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2011-p#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
15. Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2022 № 1275: станом на 14 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-p#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

References

1. Sofronov O. Viiskovo-tehnikne spivrobitnytstvo yak skladova derzhavnoi polityky Ukrainy. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 2010. № 94. S. 138–143 [in Ukrainian].
2. Behma V., Shemaiev V., Radov D. Novi napriamy viiskovo-tehniknoho spivrobitnytstva Ukraina — SShA. *Stratehichni priorityety*. 2019. № 3–4 (51). S. 76–82 [in Ukrainian].
3. Popko S. Viiskovo-tehnikna spivpratsia Ukrainy ta NATO: teoriia, praktyka (1997–2004). *Problemy humanitarnykh nauk*. 2020. № 5/47. S. 450–465 [in Ukrainian].
4. Teoriia ozbroiennia. Naukovo-tehnikni problemy ta zavdannia: monohrafiia: T. 2. Viiskovo-tehnikne spivrobitnytstvo v systemi zabezpechennia voiennoi bezpeky derzhavy: monohrafiia / I. Chepkov ta in. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho, 2015. 404 s. [in Ukrainian].
5. Ofsetna polityka derzhav v umovakh hlobalizatsii. Otsinky ta prohnozy: monohrafiia / V. Behma ta in.; red.: V. Behma. Kyiv: NISD, 2011. 352 s. [in Ukrainian].
6. Koropatnik I., Chepkova K. Kompensatsiinyi (ofsetnyi) dohovor yak instrument vidnovlennia oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy. *Nashe pravo*. 2023. № 2. S. 63–70. [in Ukrainian].
7. Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyi kurs: pidruchnyk / V. Halunko ta in. Kherson: OLDI-PLIuS, 2018. 446 s. [in Ukrainian].
8. Pro oboronni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 17.07.2020 № 808-IX: stanom na 16 berez. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> [in Ukrainian].
9. Pro derzhavne oboronne zamovlennia: Zakon Ukrainy vid 03.03.1999 № 464-XIV: stanom na 1 sich. 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14#Text> [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia pereliku mizhnarodnykh spetsializovanykh orhanizatsii, yikh predstavnytstv, shcho zdiisniuut zakupivli tovariv, robit i posluh oboronnoho pryznachennia: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 26.05.2021 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2021-p#Text> [in Ukrainian].
11. “Spetstekhnoeksport” pidpysav novyi kontrakt z Aselsan na postavku radiostantsii dlia MOU. *SPETSTECHNOEXPORT*. URL: <https://spetstechnoexport.com/uk/news/pidvisav-noviy-kontrakt-z-aselsan> [in Ukrainian].
12. Henprokuror Iryna Venediktova pro robotu spetsprokuratur u viiskovii ta oboronnii sferi. *Spetsializovana prokuratura u viiskovii ta oboronnii sferi Tsentralnogo rehionu: ofits. vebсайт*. URL: https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=283740&fp=10 [in Ukrainian].
13. Deiaki pytannia zakupivli za derzhavnym oboronnym zamovlenniam: Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 17.06.2020 № 690-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2020-r#Text> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Poriadku ukladennia kompensatsiinykh (ofsetnykh) dohovoriv ta vydiv kompensatsii, shcho mozhut nadavatysia za kompensatsiinykh (ofsetnykh) dohovoramy: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 20.04.2011 № 432: stanom na 23 liut. 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2011-p#Text> [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia osoblyvostei zdiisnennia oboronnykh zakupivel na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 11.11.2022 № 1275: stanom na 14 cherv. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-p#Text> [in Ukrainian].